

Zdzisław Józef Pacak-Kuźmirski 1910 - 1981

Zdzisław Pacak* urodził się 6 stycznia 1910 roku w miejscowości Rohatyn na Ukrainie, w rejonie iwanofrankińskim. Rodzicami byli robotnik budowlany Marceli i matka Ludwika Wierzbicka.

W latach 1922 – 1930 kształcił się w gimnazjum w Rohatynie. Tam też uzyskał maturę.

W roku 1931 został powołany do Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi-Komorowie, gdzie 5 sierpnia 1933 Prezydent RP mianował go podporucznikiem w korpusie oficerów piechoty ze starszeństwem od 15 sierpnia 1933. Minister Spraw Wojskowych wcielił go następnie do 40 pp „Dzieci Lwowskich” we Lwowie. Awans na stopień porucznika z lokatą 307 korpusu oficerów piechoty nastąpił w 1936 r. ze starszeństwem od 1 stycznia.

Podczas wojny obronnej 1939 roku Warszawa była jednym z głównych celów uderzeń niemieckich sił zbrojnych, dzielnie stawiała opór przez trzy tygodnie. 9 września Dywizja Pancerna dowodzona przez gen. Reinhardt'a przy wsparciu artylerii ponowiła natarcie na Ochotę, potem na Wolę. Obrońcy Warszawy natarcie to odparli! Kapitan Zdzisław Pacak, dowódca oddziału przeciwpancernego walczącego na Woli przyczynił się do zniszczenia całej grupy czołgów nieprzyjaciela. Wykorzystał około 100 beczek terpentyny z Fabryki Przetworów Chemicznych „Dobrolin” przy ul. Wolskiej 157/159, które zostały ustawione na odcinku 100-metrowym w odległości około 60 m od reduty. Kilka

z nich zapaliło się jeszcze przed atakiem nieprzyjaciela od wybuchu bomb lotniczych wroga. Gdy pierwsze czołgi niemieckie podjeżdżały do barykady zbudowanej w poprzek ul. Wolskiej kpt. Pacak wydał rozkaz otwarcia ognia. W ciągu paru minut ulica Wolska zamieniła się w jedno wielkie ognisko palącej się terpentyny rozlanej na bruku z rozbitych beczek.

Podczas tych walk o Ochotę i Wolę Niemcy ponieśli znaczne straty, ok. 30 czołgów zostało zniszczonych albo znacznie uszkodzonych. Walk zaprzestano dopiero 27 września 1939 roku, gdy stolica skapitulowała.

Porucznik Zdzisław Pacak dostaje się do niewoli niemieckiej, pierwotnie zostaje osadzony w Oflagu XVIII C Spital nad Drawą z przydzielonym numerem jenieckim 544/XVIII C, następnie w listopadzie 1939 r. zostaje przeniesiony do Oflagu XB Nienburg by ostatecznie w maju 1940 r. trafić do Oflagu IIC Woldenberg.

Już nieomal od pierwszego dnia pobytu w Oflagu IIC podejmuje działania związane z ucieczką z obozu. Sprzyja mu w tym wsparcie najstarszego obozu płk. Ignacego Misiąga z którego inicjatywy powstał w obozie pierwszy konspiracyjny uciezkowy oddział bojowy liczący 48 osób, w większości oficerów. Właśnie jego dowódcą został por. Zdzisław Pacak. Zorganizował on kilka uciezek, które w większości były uwieńczone sukcesem. Ten oddział zaprojektował i wykonał jedyne w dziejach obozu dwa podkopy, niestety oba zostały zadenuncjowane przez niemieckiego agenta – ppor. Karola Seemana.

Jednak najbardziej pomysłową ucieczkę zorganizowano 20 marca 1942 r. Wzięta w niej udział grupa 5 oficerów w osobach: por. Zdz. Pacaka, por. E. Madeja, por. K. Nowosławskiego,

ppor. J. Kleczkowskiego i ppor. Z. Siekierskiego. Postanowili użyć fortelu, udając transport jeńców do szpitala czy raczej sądu na rozprawę. Rolę srogiego konwojenta pełnił znający dobrze język niemiecki ppor. Z. Siekierski. Wszystkie akcesoria dla niego, takie jak buty, mundur, furazerkę i drewnianą atrapę karabinu wykonano w rekwizytorni teatralnej. O godzinie 5 rano w śnieżnej zawierusze opuścili obóz i nie zatrzymywani dotarli do lasu i dalej do stacji kolejowej w Drezdenku. Pociągiem dotarli przez Bydgoszcz do Torunia. Tam wsiedli do „urlaubzugu” i bezpiecznie dotarli do Sochaczewa - byli wolni!.

Ucieczki organizowane przez Zdz. Pacaka świetnie ujmuje film TVP *Portrety Wojenne* w reżyserii Rafała Skalskiego i komentarzami Piotra Stanka, Pawła Moczydłowskiego i Zbigniewa Wilmy.

W wyniku ostatniej udanej ucieczki i odzyskania wolności Zdz. Pacak przystępuje do struktur Armii Krajowej i zostaje zastępcą dowódcy szefa operacyjnego Komendy Głównej AK "Osa-Kosa".

W latach 1943-44 zostaje dowódcą Partyzanckiej Dywizji Karpackiej w Inspektoracie AK Lwów oraz dowódcą Zgrupowania 48 pp AK, w Inspektoracie Stanisławów.

W konspiracji używał pseudonimów „Andrzej” i „Jarema”, w tym także przyjmuje nazwisko przyszłej Zony Ludmiły Kuźmirskiej.

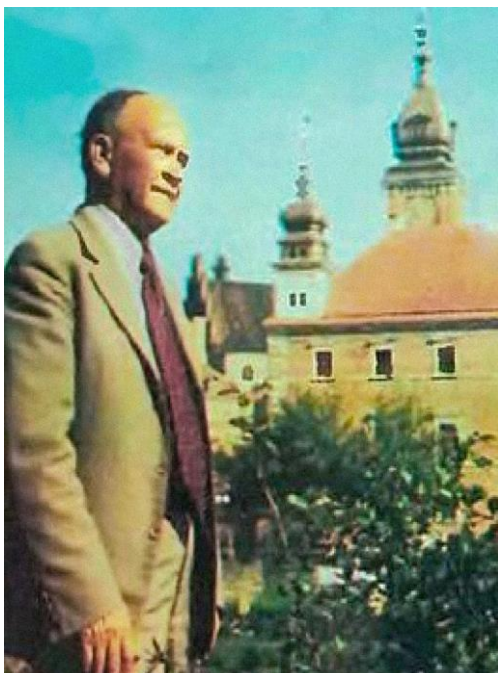
W 1945 r. zostaje wywieziony do Moskwy, gdzie zeznawał jako świadek w procesie generała Okulickiego, skąd wraca w roku 1946.

Niestety, już w roku 1948 zostaje aresztowany i więziony aż do roku 1956 przez reżim komunistyczny we Wronkach i Rawiczu.

Po odwilży roku 1956 i zwolnieniu studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, którego nie ukończył. Pracował jako urzędnik i był kierownikiem Spółdzielni Zootechnicznej w Krakowie. Działał aktywnie w ZBoWiD, zorganizował Klub Woldenberczyków w Krakowie.

Za męstwo i odwagę odznaczony we wrześniu 1939 r. Srebrnym Krzyżem Virtuti Militari, a w roku 1967 Złotym Krzyżem VM.

Zmarł 27 stycznia 1981 roku w Krakowie, został pochowany na cmentarzu Rakowickim w kwaterze wojskowej.

W 2005 r. upamiętniono postać kpt. Zdzisława Pacak-Kuźmirskiego. Rada m. st. Warszawy 11 kwietnia 2005 r. podjęła uchwałę w sprawie upamiętnienia Obrony Warszawy, obrony Woli we wrześniu 1939 roku poprzez nadanie skwerowi u zbiegu ulic Wolskiej i Kasprzaka imienia: Pułkownika Zdzisława Pacak-Kuźmirskiego.

Na tablicach nagrobnych uczczono pamięć bohaterskich żołnierzy 40 Pułku Piechoty „Dzieci Lwowskich”, poległych w obronie Reduty Wolskiej w dniach 9-28 września 1939 roku.

Opracował członek Stowarzyszenia Woldenbergczyków, hm.Zdzisław Izydorczak na podstawie dostępnych materiałów, a w tym m.in.: „Oflag IIC Woldenberg to brzmi jak tajemnica” wyd. drugie, Falenty 2021, oraz danych faktograficznych uzyskanych w CMJW w Łambinowicach

Warszawa styczeń 2025

*) W wielu opracowaniach Zdzisław Pacak występuje jako Zdzisław Pacak-Kuźmirski. Jest daleko idące domniemanie, że jest to człon nazwiska przyjęty po ucieczce, a jeszcze przed ślubem z przyszłą żoną Ludmiłą Kuźmirską, dla zmylenia dokumentacji niemieckiej, a może i z atencji do Niej. Niestety nie udało się nawiązać kontaktu z rodziną by móc to uściślić.

ap